

УДК 347.1

Аріна Сергіївна САВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права і процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-3650-4289>

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ЦИВІЛЬНИМИ ПРАВАМИ В СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Статтею 2 Цивільного процесуального кодексу України [1] закріплено, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. Одним із основних засад (принципів) цивільного судочинства визначено й неприпустимість зловживання процесуальними правами.

Відповідно до ст. 44 ЦПК України, учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається. Зловживання процесуальними правами визначається як дії, що суперечать завданню цивільного судочинства.

Цивільний процесуальний кодекс серед дій, які можуть бути визнані зловживанням процесуальними правами визначає такі, як:

- подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана);
- подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин;
- заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування або перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;
- подання кількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання кількох позовів з аналогічним предметом та з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;
- подання завідомо безпідставного позову;
- подання позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;
- необґрунтоване чи штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;
- укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб;
- умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Неодмінним конституційним правом людини й громадянина є право на судовий захист, закріплене у ст. 55 Конституції України. Способи захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню також з дотриманням положень ст. 124 Конституції України та ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2], відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом.

Відповідно до ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на ефективний засіб юридичного захисту) передбачено, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження. При цьому під ефективним засобом (способом) слід розуміти такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект. Таким чином, ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права, бути адекватним наявним обставинам.

Разом з тим, у п.37 рішення Європейського суду з прав людини від 18.11.2010 у справі «Мушта проти України» зазначено [3], «що право на суд, одним з аспектів якого є право на доступ до суду, не є абсолютним, воно за своїм змістом може підлягати обмеженням, особливо щодо умов прийнятності скарги на рішення. Однак, такі обмеження не можуть обмежувати реалізацію цього права у такий спосіб або до такої міри, щоб саму суть права було порушено. Ці обмеження повинні переслідувати легітимну мету, та має бути розумний ступінь пропорційності між використаними засобами та поставленими цілями.

Зазначене свідчить про те, що особою, яка звертається до суду повинно бути чітко аргументовано через подання належних та допустимих доказів, що розгляд справи впливає або може вплинути на права, інтереси та (або) обов'язки заявника. В іншому випадку, таке звернення до суду за захистом нібито порушених прав та/або законних інтересів буде вважатися безпідставним та розцінюватися як зловживання процесуальними правами.

Крім того, відповідно до ст. 17 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. зловживання правом визначається як діяльність або дії, спрямовані на скасування прав та свобод, визнаних у Конвенції, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Європейський суд з прав людини в рішенні від 7 липня 1989 року у справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С.А. проти Іспанії» [4] зазначив, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду,

що стосуються безпосередньо його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання. Таким чином, неявка заявника, яким було ініційовано судовий спір, без поважних причин у судові засідання є зловживанням сторони своїми процесуальними правами, що є неприпустимим.

Отже, учасник цивільного процесу має здійснювати свої процесуальні права відповідно до їх призначення, яке або прямо визначено змістом того чи іншого суб'єктивного права, або вочевидь впливає з логіки існування того чи іншого суб'єктивного процесуального права.

Держава в особі судових органів повинна забезпечити особі право на використання наявних засобів правового захисту, зацікавлені особи повинні розраховувати на те, що процесуальні норми судочинства будуть застосовані, а неналежне використання своїх прав не стане перешкодою для реалізації права сторони на виконання судового рішення.

Зловживання процесуальними правами є можливим, якщо внаслідок реалізації права створюється перешкода у вирішенні завдань цивільного судочинства. Механізм зловживання процесуальними правами зводиться до того, що особа, яка прагне до досягнення певних правових наслідків, здійснює процесуальні дії (бездіяльність), зовні «схожі» на юридичні факти, з якими закон пов'язує настання певних наслідків. Незважаючи на те, що такі дії мають повністю штучний характер, тобто не підкріплюються фактами об'єктивної дійсності, певні правові наслідки, які вигідні особі, все ж таки можуть існувати [5]. Відтак, до зловживань процесуальними правами, опираючись на практику Європейського суду з прав людини, також слід відносити звернення до суду за захистом «порушених прав» особою, яка не має статусу сторони чи учасника у справі, а також без обґрунтування, коли та в який спосіб було порушено права чи законні інтереси особи, а також свідоме ігнорування заявником процедури розгляду його справи.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 №1618-IV : ред. від 19.10.2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 20.10.2019).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 : ратиф. законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.10.2019).
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 18.11.2010 у справі «Мушта проти України» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_660 (дата звернення: 20.10.2019).
4. Рішення від 07.07.1989 року у справі «Юніон Аліментаріа Сандерс С. А. проти Іспанії» // Судова влада України : сайт. URL: <http://te.arbitr.gov.ua/sud5022/pres-centr/news/499493> (дата звернення: 20.10.2019).
5. Монаєнко А. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Юридична газета*. 2019. URL: <http://kdkako.com.ua/zlovzhivannya-procesualnimi-pravami-v-administrativnomu-sudochinstvi> (дата звернення: 20.10.2019).

Одержано 29.10.2019

УДК 347.941

Яна Михайлівна САДИКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-2841-8324>

ЩОДО ПРИНЦИПІВ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ

На всіх стадіях судового процесу здійснюється доказова діяльність, яка об'єктивується в різних процесуальних дій. Доказування, як і судовий процес, є нерозривним. Доказова діяльність починається з моменту ініціації процесу (для позовного провадження існує вимога ст. 175 ЦПК України одночасно з позовною заявою подати докази, які підтверджують вимоги сторони) або навіть до самої ініціації процесу (забезпечення доказів до подачі позовної заяви в порядку ч. 4 та 5 ст. 116 ЦПК України) і пронизує весь судовий процес. Актуальними та нагальними для сучасної процесуальної науки є узгодження загальних процесуальних принципів і принципів судового пізнання та доказування.

Доказування являє собою діяльність і, відтоді, слідуючи діяльнісному підходу, вартою уваги є структура методології дослідження діяльності (характеристика діяльності, логічна структура та часова структура діяльності). Так, першим блоком цієї структури є загальні характеристики діяльності: особливості, принципи, умови, норми [1, с. 14].

Говорячи про принципи доказування в літературі висвітлюються як принципи доказування, так і принципи доказового права. З першого погляду – це різні поняття та явища, оскільки доказування представляє собою діяльність учасників процесу, а принципи в такому разі мають відображати мету такої діяльності та визначати її межі та основні правила.

Доказове право в об'єктивному розумінні¹ – це сукупність процесуальних норм, що складають загальні положення про докази та доказування (про предмет доказування, про докази та засоби доказування, розподіл тягара

¹ Упускаючи питання визначення місця цього права в системі права.